

# Dakloos in Nederland

Moniek Coumans<sup>1)</sup>, Maarten Cruyff<sup>2)</sup>, Peter van der Heijden<sup>3)</sup>, Hans Schmeets<sup>4)</sup> en Judith Wolf<sup>5)</sup>

*Dit artikel doet verslag van een onderzoek naar de omvang en het profiel van de populatie feitelijk daklozen in Nederland. Hoewel er op lokaal niveau diverse betrouwbare schattingen zijn gedaan, ontbreken actuele en betrouwbare cijfers op nationaal niveau. In dit onderzoek wordt hierin voorzien door gebruik te maken van de zogeheten vangst-hervangst methode. De resultaten laten zien dat nog een aanzienlijke groep mensen geen dak boven het hoofd heeft. Daarnaast blijkt dat het profiel van de daklozen nogal afwijkt van dat van de algemene bevolking. Mannen, ongehuwden en personen tussen de 30 en 50 jaar zijn bij de daklozen fors oververtegenwoordigd.*

## 1. Inleiding

Daklozen verkeren in de marge van de samenleving. Hun participatie in de maatschappij – waaronder deelname aan de reguliere gezondheidszorg, het hebben van betaald werk en het volgen van een opleiding – is laag. In de landelijke registers, zoals de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA), zijn daklozen vaak niet als zodanig te identificeren. Om die reden valt deze groep buiten het bereik van onderzoek op basis van bevolkingsenquêtes en is het moeilijk om met de gebruikelijke waarnemingsmethoden zicht te krijgen op deze sociaal kwetsbare groep.

In het verleden zijn enkele schattingen van de omvang van deze populatie gedaan, maar deze zijn niet actueel en lopen afhankelijk van de gebruikte methode en definitie van de doelgroep nogal uiteen (Schmeets et al., 2003). Zo werd in het meest actuele onderzoek met behulp van experts/OGGZ-instellingen het totale aantal dak- en thuislozen in Nederland geschat op ongeveer 15 duizend (De Bruin, 2003). Oudere schattingen komen op aantallen tussen de 17,5 en 34 duizend (Heyendaal en Brouwers, 1989; VNG, 1987).

De geringe aandacht voor schattingen van de totale populatie daklozen in Nederland hangt samen met een toe-

nemende focus van het beleid op lokaal niveau. In 2006 werd het Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang gestart in de vier grote steden (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht), met als doel de situatie van daklozen te verbeteren en tegelijkertijd de overlast terug te dringen (Maas en Planije, 2009). In 2008 is deze aanpak uitgebreid naar alle overige 39 centrumgemeenten en zijn plannen gepresenteerd over de bestrijding van dakloosheid in de zogenoemde Stedelijke Kompassen (Planije et al., 2010). Hoewel er in overeenstemming met de lokale focus van het beleid voor diverse gemeenten wel betrouwbare schattingen zijn gemaakt (Reinking et al., 2001; Hulsbosch et al., 2003, 2005, 2006; Voncks et al., 2008; Van Zwieten et al., 2008), ontbreekt een actuele en betrouwbare schatting van het aantal daklozen op nationaal niveau al jaren. Een actualisering van de cijfers over dakloosheid op nationaal niveau is dan ook van belang.

Begin 2009 is binnen het CBS het project 'Dak- en thuislozen' gestart als onderdeel van het nieuwe onderzoeksprogramma 'Sociale Samenhang', om meer zicht te krijgen op de omvang en kenmerken van personen die hiertoe behoren. Dergelijk onderzoek is echter lastig en noopt tot keuzes en afbakeningen. Vrij snel na de start van het onderzoek werd de keuze gemaakt voor de groep feitelijk daklozen, namelijk de daklozen die op straat leven of op niet-structurele basis in laagdrempelige opvang of bij familie of vrienden verblijven. Deze groep is voor het beleid belangrijker dan de daklozen die in instellingen voor maatschappelijke opvang verblijven. Bovendien zijn feitelijk daklozen moeilijker in kaart te brengen dan degenen die in instellingen ingeschreven staan. Dit maakt de feitelijk daklozen ook tot een zeer interessante doelgroep voor een aanpak met nieuwe, geavanceerde, onderzoeksmethoden. Omdat de schatting van het aantal afhankelijk van de afbakening of definiëring van de populatie, zal in dit artikel eerst dieper worden ingegaan op de definitie van dakloosheid (paragraaf 2). In paragraaf 3 wordt de gebruikte methode voor de omvangschatting uitgelegd, in paragraaf 4 komen de resultaten aan bod en paragraaf 5 sluit af met conclusies en aanbevelingen.

## 2. Definitie

Over de afbakening en definiëring van dak- en thuislozen is in de loop der jaren zowel nationaal als internationaal veel gediscussieerd. Ook binnen het CBS werd in het kader van het project 'moeilijk bereikbare groepen' eerder aandacht besteed aan dit heikle punt (Reep, 2003; Schmeets et al., 2003). Uit de discussie blijkt vooral een gebrek aan eenduidigheid. Over wie hebben we het als we spreken over 'de daklozen'?

Daarbij vormt de overlap van daklozen met andere moeilijk waarneembare groepen, zoals bewoners van instellingen en tehuizen, asielzoekers, vluchtelingen en illegalen, een specifiek aandachtspunt.

<sup>1)4)</sup> Centraal Bureau voor de Statistiek, Heerlen.

<sup>2)3)</sup> Universiteit van Utrecht, faculteit Sociale en Gedragswetenschappen, vakgroep Methodologie en Statistiek.

<sup>5)</sup> UMC St. Radboud, Onderzoekscentrum Maatschappelijke Zorg.

Binnen het CBS hebben de volgende personen een actieve bijdrage geleverd aan het onderzoek: Bart Loog, Liesbeth Steenhof, Koos Arts en Rolf Hut. De auteurs zijn hen daar zeer erkentelijk voor.

Een van de moeilijkheden bij het definiëren van de groep is dat het verschijnsel dakloosheid gezien kan worden vanuit verschillende perspectieven. Zo kan dakloosheid worden opgevat als slechts een huisvestingskwestie, maar ook als welzijnskwestie. In actuele publicaties en ook in (gemeentelijk) beleid wordt tegenwoordig vaak een onderscheid gemaakt tussen feitelijk daklozen en residentieel daklozen (Wolf et al., 2002; De Bruin et al., 2003). Bij feitelijk daklozen gaat het om personen die vooral op straat, openbare ruimtes of vrienden, familie en kennissen zijn aangewezen en geen garantie hebben op een slaapplek voor de komende nacht. Residentieel daklozen staan ingeschreven in instellingen voor maatschappelijke opvang.

Dit onderzoek richt zich op de populatie feitelijk daklozen, die in overeenstemming met de definitie van Wolf et al. (2002) als volgt wordt gedefinieerd:

- personen die leven op straat of andere openbare ruimte, zonder vaste verblijfplaats;
- personen die kortdurend gebruik maken van de nachtopvang of laagdrempelige opvang; en
- personen die op niet-structurele basis bij familie of vrienden slapen, zonder vaste verblijfplaats.

#### Technische toelichting

*Centrumgemeenten:* Gemeenten die binnen een regio een bepaalde functie uitoefenen die niet door de omliggende gemeenten uitgeoefend wordt, bijvoorbeeld het verstrekken van bepaalde uitkeringen (bron: <http://www.thesauruszorgenwelzijn.nl/centrumgemeenten.htm>).

*Federatie opvang:* De branchevereniging voor maatschappelijke opvang, vrouwenopvang en beschermd en begeleid wonen.

*Parametrische bootstrap:* Bij de parametrische bootstrap worden steeds nieuwe steekproeven getrokken op basis van de geschatte populatieverdeling, waarbij de berekening van datgene waarin men geïnteresseerd is steeds opnieuw wordt uitgevoerd. Na een x aantal (bijvoorbeeld 1 000) trekkingen worden de waarden gerangschikt. Bij 1 000 trekkingen markeren waarden 25/26 en 975/976 het 95%-betrouwbaarheidsinterval.

### 3. Methode

#### 3.1 Capture-recapture benadering

Voor de schatting van de omvang van de populatie daklozen is de zogenaamde capture-recapture benadering, ofwel vangst-hervangst methode, toegepast. Deze methode komt oorspronkelijk uit de biologie, waar ze wordt toegepast om de populatieomvang van bepaalde diersoorten te schatten. Daarbij wordt op twee verschillende momenten een steekproef getrokken. De dieren kunnen letterlijk worden gevangen en hervangen, maar ook kunnen twee afzonderlijke waarnemers de dieren min of meer gelijktijdig vangen.

Bij deze benadering wordt een steekproef met een omvang  $n_1$  getrokken uit een populatie met omvang  $N$ , en worden de gevangen dieren gemerkt en teruggeplaatst. Na een tijd wordt er een tweede steekproef met een omvang  $n_2$  uit dezelfde populatie getrokken. Vervolgens wordt gekeken hoeveel van de dieren uit  $n_2$  het merkteken hebben ( $m_2$ ). De schatting van de populatieomvang vindt als volgt plaats: aangenomen dat de proportie gemerkte dieren in de hervangst een zuiver beeld geeft van de proportie gemerkte dieren in de populatie, geldt dat  $m_2/n_2$  ongeveer gelijk is aan  $n_1/N$ . Aldus is de populatieomvang  $N$  te schatten met  $(n_1 * n_2) / m_2$  (Sikkel et al. 2006).

Tegenwoordig kent deze methode een breed toepassingsgebied en wordt ze gebruikt in de sociale wetenschappen en de epidemiologie. De methode is ook vaak toegepast om bepaalde probleemgroepen, zoals druggebruikers en daklozen, in kaart te brengen. Zo wordt in het onderzoek van Dávid en Snijders (2002) de populatie daklozen in Boedapest geschat aan de hand van onder meer de capture-recapture benadering.

In de wetenschappen buiten de biologie wordt doorgaans gebruik gemaakt van registers in plaats van steekproeven. De overlap tussen beide registers wordt vervolgens als hervangst opgevat. Wel geldt hierbij de aanname dat de twee registers onafhankelijk van elkaar zijn. De kans om voor te komen in het ene register moet dus onafhankelijk zijn van de kans om voor te komen in het andere register. Een van de manieren om deze aanname te versoepelen is het gebruik van drie in plaats van twee registers. Hierop kunnen standaard (log-lineaire) modellen worden geschat. Voor een uitgebreide bespreking daarvan verwijzen we naar Sikkel et al., 2006. Naast het gebruik van registers in plaats van steekproeven, wordt binnen de sociale wetenschappen ook veelal een andere manier gehanteerd om tot dezelfde populatieschatting te komen. Dit gebeurt als volgt. Er zijn twee registers, register A en B. In register A wordt een aantal personen geobserveerd, hier aangeduid als  $c$  en  $d$ . Register B bevat eveneens een aantal geobserveerde personen, hier aangegeven met  $b$  en  $d$ . De overlap tussen beide registers wordt gemarkeerd door  $d$  en de bijschatting wordt aangeduid met  $a$ .

Doordat aangenomen wordt dat de registers A en B onafhankelijk zijn (zie verder paragraaf 3.3), geldt dat  $a/b = c/d$ . Hierdoor is de schatting van  $a$  als volgt te berekenen uit de geobserveerde waarden:  $(b * c) / d$ . De populatieomvang  $N$  is dan gelijk aan  $b + c + d + (b * c) / d$ .

	B=0	B=1	
A=0	a	b	
A=1	c	d	
			N

#### 3.2 Gebruikte bronnen en selecties

In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

1. Een binnen het CBS samengestelde lijst van personen die volgens de GBA verblijven bij dag- en nachtopvangvoorzieningen voor daklozen. Hiervoor is gebruik gemaakt van een geactualiseerde lijst van alle op-

vanglocaties van de Federatie Opvang. Bij alle locaties zijn de actuele adressen gezocht. Deze zijn op peildatum 1 januari 2009 gekoppeld aan de GBA, waardoor de unieke personen geïdentificeerd konden worden. Uiteraard gebeurde dit met inachtneming van de daarvoor geldende privacyreglementen. Deze lijst wordt hierna GBA-opvangadres genoemd.

2. Een binnen het CBS beschikbare lijst met personen die op 1 januari 2009 in de bijstandsregister stonden als personen zonder vaste verblijfplaats, volgens het Besluit Adreslozen binnen de Wet Werk en Bijstand. Deze lijst wordt hierna WWB genoemd.
3. Een selectie van daklozen uit het Landelijk Alcohol en Drugs Informatie Systeem op 1 januari 2009 (hierna *Ladis* genoemd; bron: Stichting Informatie Voorziening Zorg, SIVZ, 2009).

In deze registers is een aantal selecties gemaakt dat van belang is bij de interpretatie van de gegevens. Zo zijn alleen personen tussen 18 en 65 jaar geselecteerd. Degenen die volgens de lijst *GBA-opvangadres* of het *Ladis* niet dakloos zijn of in een tehuis voor daklozen wonen, zijn toch geselecteerd als zij een WWB-uitkering ontvangen. Het is plausibel te veronderstellen dat het bij deze selectie gaat om feitelijk daklozen. Men krijgt uitsluitend een WWB-uitkering volgens het Besluit Daklozen als voldaan wordt aan de daarvoor gestelde criteria. Verder zullen alleen degenen die voor een slaapplek volledig afhankelijk zijn van een nachtopvang, zich ook daadwerkelijk laten inschrijven op dat adres in de GBA. Postadressen worden verder alleen verstrekt aan degenen die geen ander (eigen) adres hebben.

De adressen waar meerdere soorten voorzieningen op één locatie gevestigd zijn, worden hier niet meegerekend. Zo kan er geen vertekening plaatsvinden door het meenemen van daklozen die bijvoorbeeld in residentiële opvang verblijven of in de vrouwenopvang. Wij zijn immers alleen geïnteresseerd in het schatten van de populatie feitelijk daklozen.

### 3.3 Aannames

De kwaliteit van de schatting hangt bij de vangst-hervangst methode af van de mate waarin voldaan wordt aan een aantal aannames (IWGDMF, 1995; Chao et al., 2001), te weten:

- a. Een gesloten populatie: er mag in de periode van de waarneming niemand op de lijst worden toegevoegd of ervan worden afgevoerd;
- b. Een perfecte koppeling tussen de gebruikte registers: afwezigheid van incorrecte en gemiste koppelingen;
- c. Onafhankelijke insluitkansen: de kans om voor te komen in het ene register moet statistisch los staan van de kans om voor te komen in het andere register; en
- d. Homogeniteit: de kans om voor te komen in een register moet voor iedereen gelijk zijn. Deze homogeniteitsaannames kan worden versoepeld door in het model variabelen op te nemen die (een deel van) de verschillen in insluitkansen verklaren. Dit wordt ook wel aangeduid met de term geobserveerde heterogeniteit.

Wordt voldaan aan deze aannames of niet? In dit onderzoek kan worden uitgegaan van een gesloten populatie, waarmee voldaan is aan aanname (a). Er is gebruik

gemaakt van één peildatum voor de drie registers, waardoor de periode van waarneming zo kort mogelijk is. Ook aan de aanname (b) – geen koppelfouten – is voldaan. Het nummer waar de registers op gekoppeld werden, de koppelsleutel, is namelijk voor alle drie registers gebaseerd op de unieke persoonsgegevens zoals die in de GBA staan, en zijn daarmee dus identiek als het om dezelfde persoon gaat.

Omdat in dit onderzoek gebruik is gemaakt van drie registers, kan de aanname van onafhankelijkheid (c) worden versoepeld. Er mogen wel paarsgewijze interacties voorkomen, zolang er maar geen drieweg-interactie tussen de registers is. Nadere analyses wijzen uit dat daarvan geen sprake is. Wel is er een paarsgewijze afhankelijkheid tussen het GBA-opvangregister en de WWB. Hierop wordt teruggekomen bij de beschrijving van de resultaten en het gebruikte statistische model (paragraaf 4.1). Waar een geconstateerde afhankelijkheid precies vandaan komt, is in dit onderzoek niet te bepalen. Om daarop meer zicht te krijgen, zouden variabelen toegevoegd kunnen worden die iets zeggen over de kans om voor te komen in beide registers, zoals de duur van de dakloosheid of de aanwezigheid van bijkomende (drugs)problematiek. Dergelijke variabelen zijn echter niet voorhanden.

Voor de geobserveerde heterogeniteit – aanname (d) – is in dit onderzoek gecorrigeerd door het meenemen van geslacht, leeftijd, herkomst en al dan niet vertoeven in een van de vier grote steden.

## 4. Resultaten

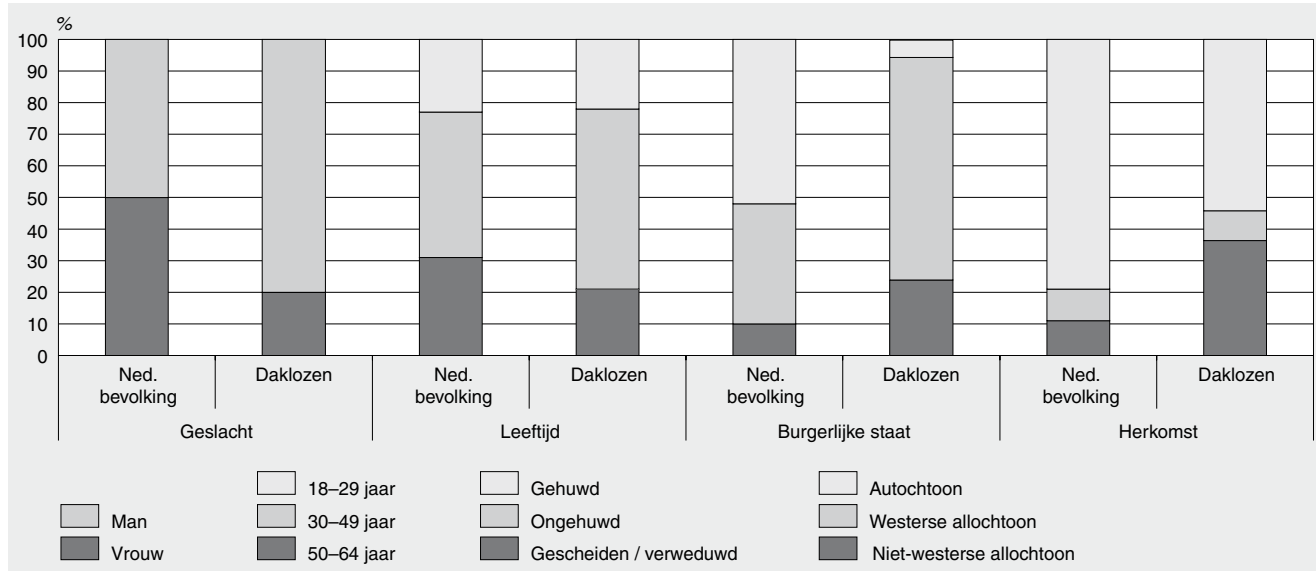
### 4.1 Omvangschattingen

De omvangschatting voor peildatum 1 januari 2009 komt neer op een totaal aantal van ruim 17,5 duizend feitelijk daklozen. Deze schatting is gebaseerd op een loglineair model waarin geslacht, leeftijd, herkomst en verblijfplaats (al dan niet in de grote steden) met de volgende codering zijn opgenomen:

<i>G</i>	<i>GBA</i>	1= <i>ja</i> , 2= <i>nee</i>
<i>W</i>	<i>WWB</i>	1= <i>ja</i> , 2= <i>nee</i>
<i>Z</i>	<i>Ladis</i>	1= <i>ja</i> , 2= <i>nee</i>
<i>S</i>	<i>geslacht</i>	1= <i>man</i> , 2= <i>vrouw</i>
<i>L</i>	<i>leeftijd</i>	1=18–29, 2=30–49, 3=50–64
<i>B</i>	<i>verblijfplaats</i>	1= <i>in een van de vier grote steden</i> , 2= <i>buiten de grote steden</i>
<i>H</i>	<i>herkomst</i>	1= <i>autochtoon</i> , 2= <i>westers allochtoon</i> , 3= <i>niet-westers allochtoon</i>

Voor de selectie van het best passende model is de zogenoemde AIC (Akaike's Information Criterion) als criterium genomen. Deze maat stelt een limiet voor het aantal parameters in het model en geeft de statistische fit van het model weer. Er bleven twee modellen over met een goede fit.

Het best passende model bleek echter zowel instabiel als niet plausibel. Het 95%-betrouwbaarheidsinterval (24 569–64 480) was erg breed en had een zeer hoge bovengrens. De totale schatting zou bij dit model bovendien uitkomen op



een onrealistisch hoog aantal, namelijk 31 544. Besloten is om dit model te verwerpen en het op een na best passende model te selecteren, namelijk:

$$G(\text{WSB}+\text{ZH}+\text{L})+\text{W}(\text{SLB}+\text{HBS})+\text{Z}(\text{SL}+\text{LH}+\text{B})+\text{LB}+\text{SLH}$$

In het bovenstaande model zijn twee paarsgewijze interacties opgenomen tussen de registers, namelijk tussen de lijst GBA-opvangadres (G) en de WWB (W) en tussen de lijst GBA-opvangadres en het Ladis (Z). De afhankelijkheid tussen GBA-opvangregister en WWB loopt via de interactieterm  $G(\text{WSB})$ , en hangt dus ook samen met het geslacht (S) van de dakloze en of deze in een van de grote steden, danwel daarbuiten verblijft (B). Uit nadere analyses blijkt het te gaan om een positieve afhankelijkheid die het grootst is voor vrouwen in de grote steden en het kleinst voor mannen in de grote steden. De afhankelijkheid tussen de lijst GBA-opvangadres (G) en het Ladis (Z) loopt volgens het model via de term  $G(\text{ZH})$  en verschilt dus tussen de verschillende herkomstgroeperingen. Nadere analyses tonen aan dat het hierbij gaat om een negatieve afhankelijkheid, die voor westerse allochtonen het sterkst is en voor niet-westerse allochtonen het zwakst.

Voor de totaalschatting (N) zijn de volgende aantallen vastgesteld:

- het geobserveerde aantal daklozen in de registers, namelijk 5 169;
- het bijgeschatte aantal volgens het best passende model, namelijk 12 598.

Dit levert een geschatte N van 17 767 op. Het 95%-betrouwbaarheidsinterval is berekend met de zogeheten parametrische bootstrap en loopt van 15 601 tot 21 225 feitelijk daklozen.

#### 4.2 Achtergrondkenmerken van Nederlandse daklozen

Uit een vergelijking van de verdeling van deze kenmerken binnen de groep feitelijk daklozen met die van de Neder-

landse bevolking als geheel blijkt dat de samenstelling van de populatie feitelijk daklozen sterk afwijkt (grafiek). De daklozen worden gekenmerkt door een oververtegenwoordiging van mannen, 30- tot 50-jarigen, ongehuwden en niet-westerse allochtonen, terwijl vrouwen, 50-plussers en gehuwden zijn ondervertegenwoordigd. De aandelen westerse allochtonen en 18- tot 30-jarigen wijken niet noemenswaardig af van die in de Nederlandse bevolking. Het profiel van de daklozen ziet er als volgt uit:

- 80 procent van de populatie daklozen is man, tegenover 47 procent landelijk;
- 57 procent is tussen de dertig en vijftig jaar, met een gemiddelde van veertig jaar, tegenover 46 procent 30–50-jarigen landelijk;
- 70 procent van de daklozenpopulatie is ongehuwd, tegen bijna 40 procent landelijk;
- 6 procent is gehuwd, tegen ongeveer de helft van de Nederlandse bevolking;
- 36 procent is niet-westerse allochtoon, tegen 11 procent landelijk.

## 5. Discussie en conclusies

De omvangsschatting van de populatie feitelijk daklozen op 1 januari 2009 komt ongeveer uit op 17,5 duizend daklozen in de leeftijd van 18 tot 65 jaar. Per 10 duizend inwoners gaat het om 17 daklozen in deze leeftijdsgroep. Deze populatie feitelijk daklozen wijkt wat persoonskenmerken betreft sterk af van de algemene Nederlandse bevolking. Het profiel van de daklozen ziet er als volgt uit. Het betreft een onevenredig groot aandeel mannen, ongehuwden en niet-westerse allochtonen. De leeftijd ligt grotendeels tussen 30 en 50 jaar, waarbij de 50-plussers zijn ondervertegenwoordigd. Ook zijn maar weinig daklozen gehuwd. Dit profiel stemt in grote lijnen overeen met dat van daklozenpopulaties in verschillende steden, zoals die uit eerder onderzoek naar voren kwamen (Reinking et al., 2001; Hulsbosch et al., 2003, 2005, 2006; Voncks et al., 2008; Van Zwieten et al., 2008).

De toepassing van de vangst-hervangst methode op drie registers en covariaten is een waardevolle aanpak gebleken, omdat hiermee inzicht wordt verkregen in de samenhang tussen paren van registers en in de insluitkansen van personen met verschillende kenmerken. Een kanttekening is dat het model geen inzicht biedt in een mogelijke drieweg-interactie tussen de registers, en dat het onwaarschijnlijk is dat de covariaten in het model alle heterogeniteit in de insluitkansen verklaren. In principe zou het model nog verbeterd kunnen worden door de toevoeging van een vierde register en/of additionele covariaten, zoals duur van dakloosheid en bijkomende (drugs)problematiek. Hierdoor neemt het aantal te schatten parameters echter exponentieel toe, en daarmee ook het risico op instabiele, niet-informatieve oplossingen.

Een andere kanttekening bij het onderzoek betreft de adressenlijst van alle voorzieningen voor dag- nacht-opvang en de koppeling daarvan met de GBA. Er is gebruik gemaakt van een lijst van voorzieningen van de Federatie Opvang. Daar zijn de adressen bijgezoekt zoals ze in het eerste kwartaal van 2009 op de websites van de instellingen waar de voorzieningen onder vielen werden vermeld. Niet alle adressen konden vervolgens gekoppeld worden met de GBA. Daarbij ging het op het moment van de peiling niet om een adres voor bewoning. Mogelijk kan er door het missen van een aantal instellingen sprake zijn van een onder- of overschatting. Dit is het geval als de mensen die in de gemiste instellingen wonen een andere kans hebben om op de lijst GBA-opvangadres te staan. Uit eerste analyses blijkt echter dat als een aantal instellingen wordt verwijderd of toegevoegd, zoals de postadressen of de adressen waarop dubbele voorzieningen gevestigd zijn, de omvangschattingen niet substantieel van elkaar afwijken. De verwachting is dat de kans om voor te komen op de lijst GBA-opvangadres voor de daklozen van de gemiste instellingen niet afwijkt van de kans voor de daklozen in de instellingen, waarvan de adressen wel gekoppeld zijn met de GBA.

In dit onderzoek hebben we ons gericht op de populatie feitelijk daklozen van 18 tot 65 jaar. In vervolgonderzoek worden ook schattingen gemaakt van andere populaties daklozen, zoals de residentieel daklozen. Ook de leeftijdsgrenzen zouden in toekomstig onderzoek anders gesteld kunnen worden, zodat bijvoorbeeld ook 18-minners en 65-plussers meegenomen worden. Ten slotte, maar zeker niet onbelangrijk, zal in toekomstig onderzoek de leefsituatie van daklozen worden onderzocht. Meer informatie over de (ervaren) gezondheid, veiligheid, maatschappelijke participatie en sociale contacten van deze groep zal, meer nog dan het vaststellen van de omvang, handvaten bieden voor het beleid.

Met dit onderzoek is een belangrijke stap gezet richting het in kaart brengen van een deel van de Nederlandse populatie dat vooralsnog grotendeels buiten beeld bleef. Het inzicht in de omvang en het profiel van de Nederlandse populatie daklozen is niet alleen van belang voor onderzoek, maar ook voor beleid. Dat beleid is, ondanks de lokale focus, gericht op het verminderen van het aantal daklozen in heel Nederland.

## Literatuur

Bruin, D. de, C. Meijerman en H. Verbraeck, 2003, Zwerven in de 21ste eeuw: een exploratief onderzoek naar geestelijke gezondheidsproblematiek en overlast van dak- en thuislozen in Nederland. Centrum voor Verslavingsonderzoek, Utrecht.

Chao, A., P.K. Tsay, S.H. Lin, W.Y. Shau en D.Y. Chao, 2001, The applications of capture-recapture models to epidemiological data. *Statistics in Medicine* (20), blz. 3123–3157.

Dávid, B. en T.A.B. Snijders, 2002, Estimating the size of the homeless population in Budapest, Hungary. *Quality and Quantity* (36), blz 291–303.

Heyendael, P.H.J.M. en H.G. Brouwers, 1989, Mensen in de marge in soorten en maten. *Tijdschrift voor Sociale Gezondheidszorg* (8), blz. 4–8.

Hulschbosch, L., S. Nicholas, F. Smit en J. Wolf, 2003, Dakloos in Alkmaar: onderzoek naar omvang en kenmerken van de daklozenpopulatie. Trimbos-instituut, Utrecht.

Hulschbosch, L., S. Nicholas en J. Wolf, 2006, Omvang van de daklozenpopulatie in de stad Utrecht. Resultaten van een omvangschatting in het voorjaar van 2005. Trimbos-instituut, Utrecht.

Hulschbosch, L., S. Nicholas en J. Wolf, 2005, Dakloos in Leiden. Onderzoek naar omvang en kenmerken van de daklozenpopulatie. Trimbos-instituut, Utrecht.

IWGDMF (International Working Group for Disease Monitoring and Forecasting), 1995, Capture-recapture and multiple record systems estimation 1: history and theoretical development. *American Journal of Epidemiology* (142), blz. 1047–1058.

Maas, M. en M. Planije, 2009, Monitor Plan van Aanpak Maatschappelijke Opvang. Rapportage 2009: Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht. Trimbos-instituut, Utrecht.

Planije, M., M. Maas en W. Been, 2010, Monitor stedelijk kompas 2009. Plan van aanpak maatschappelijke opvang in 39 centrumgemeenten. Trimbos-instituut, Utrecht.

Reep, C., 2003, Moeilijk waarneembare groepen. Een inventarisatie. Interne nota. CBS, Heerlen.

Reinking, D., S. Nicholas, I. van Leiden, H. van Bakel, M. Zwikker en J. Wolf, 2001, Daklozen in Den Haag: onderzoek naar omvang en kenmerken van de daklozenpopulatie. Trimbos-instituut, Utrecht.

Schmeets, H., C. Reep en G. Snijders, 2003, Afbakenen van moeilijk waarneembare bevolkingsgroepen. *Bevolkingstrends* 51(3), blz. 62–68.

Sikkel, D., P.G.M. van der Heijden en G. van Gils, 2006, Methoden voor omvangschattingen van verborgen popu-

laties, met name illegalen. Boom Juridische Uitgevers, Meppel.

VNG, 1990, dak- en thuislozen. Aantallen, opvang en gemeentelijk beleid; een inventariserend onderzoek. Vereniging voor Nederlandse Gemeenten, afdeling Sociaal-Geografisch en Bestuurskundig Onderzoek.

Vocks, J., C. Mensink en J. Wolf, 2008, Omvang van de daklozenpopulatie in de regio Waterland. Resultaten van een omvangschatting in 2008. UMC St. Radboud, Nijmegen.

Wolf, J., M. Zwikker, S. Nicholas, H. van Bakel en D. Rein-king, 2002, Op achterstand. Een onderzoek naar mensen in de marge van Den Haag. Trimbos-instituut, Utrecht.

Zwieten, M. van, S. Biesma en B. Bieleman, 2008, Monitor daklozen en harddrugsverslaafden Apeldoorn 2008. Metingen 2004–2007. IntraVal, Groningen/Rotterdam.